

Актуальні дослідження суспільних наук

**Матеріали X Всеукраїнської
наукової конференції
(м. Умань, 28 березня 2024 року)**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Національний університет «Острозька академія»

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Київський університет імені Бориса Грінченка

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК

Матеріали

X Всеукраїнської наукової конференції

(м. Умань, 28 березня 2024 р.)

Умань

Візаві

2024

2. Войтюк І. Інтеграція релігійних та духовних елементів у системі української національної освіти. *Філософія освіти*. 2012. № 1–2. С. 260–272.

3. Паренюк А. Реформа освіти в Україні: релігійний аспект. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2177430-reforma-osviti-v-ukraini-religijnij-aspekt.html>.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів : Закон України від 2 черв. 2015 р. №498–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498-19#Text>.

5. Духовна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/dukhovna-osvita>.

Шевченко С. Л.,
доктор філософських наук, професор
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця

ДУХОВНЕ Й ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ К. ЯСПЕРСА

Творчість Карла Ясперса сьогодні знову набуває актуальності, бо безпосередньо стосується подій, що відбуваються у сучасному світі, зокрема і в Україні. Такі твори засновника німецького екзистенціалізму, як «Загальна психопатологія» (1913), «Психологія світоглядів» (1919), «Філософія» (1932), «Духовна ситуація часу» (1932), «Проблема німецької провини (1946), «Атомна бомба і майбутнє людства» (1958), спонукають переосмислювати трагічний досвід людства, щоб не повторити його сьогодні і в майбутньому. Праця «Загальна психопатологія» є результатом професійної діяльності К. Ясперса як лікаря, а саме у якості психіатра, причому досвід такої практичної медичної діяльності сформував початкові засади його екзистенціального мислення і ставлення до людини. Уже в даній праці він доводить наступну думку «Людина стає тим, ким вона є, завдяки справі, яку вона робить своєю» [3].

Сам К. Ясперс, як філософ і психіатр, переживши жахіття двох світових воєн, багато в чому продовжує світоглядні настанови С. К'єркегора. «Як професійний психіатр, доктор психології і доктор медицини Гейдельберзького університету, К. Ясперс, справедливо наголошує Г. Д. Омелаєнко, як ніхто інший з представників філософії класичного екзистенціалізму, наблизив сучасне йому філософське мислення до вирішення психоемоційних та психологічних проблем, що виникли на той час у громадянському суспільстві. Проблема екзистенції, що розглядалася німецьким ученим з огляду на різноманітність міжособистісних комунікацій, постала у його працях, в першу чергу, у вигляді потреби лікування душевнохворих людей та створення нових клінічних методів лікування. А критика їхньої невідомості за своєю сутністю і була критикою різноманітних філософських принципів, що несли в собі певний спосіб розуміння буття людини у світі» [1, с. 39 – 40].

Людина, за К. Ясперсом, це, насамперед, і наявне буття, і свідомість, і дух, і розум, і екзистенція. Людина, на його глибоке переконання, це відкрита можливість, яка є незавершеною і ніколи не може бути завершеною. Вона завжди є нетотожною тому, що людина вже створила з собою у цьому світі, оскільки її головною сутністю є здатність до трансцендування, до подолання вже зафіксованих форм людського буття. «Адже людина, як доводить німецький мислитель, – це не просто істота, що нею керують інстинкти, не просто комора розсудку, а така істота, яка, звеличуючись, немовби виходить за своє обмеження. Її сутність не обмежується тим, що може бути предметом для фізіологічного, психологічного або соціологічного дослідження. Вона співвіднесена із всеохоплюючим, що тільки й перетворює її на саму себе. Ми називаємо це ідеєю, оскільки людина є духом, називаємо це вірою, оскільки вона є екзистенцією» [5, с. 227].

Досягнути стану справжнього існування (екзистенції) допомагають критичні ситуації в житті кожної людини. Такі «абсурдні ситуації» К. Ясперс називає «межевими ситуаціями», які перетворюють спокійне життя людини в стан абсолютної невірноваженості, де панує свобода, що є закликком до справжньої

екзистенції, яка розуміє, у свою чергу, «буття як приховану трансцендентність». В. Рьод зауважує, що для Ясперса: «Зрештою екзистенція є істинним людським буттям, що обирається в свободі і (як в Кіркегора) її можливо досягти лише в стрибку. Такий стрибок до істинної екзистенції можливий через потрясіння в межовій ситуації» [6, с. 466].

Висвітлюється екзистенція, згідно К. Ясперса, в таких межових ситуаціях як: турбота, страждання, смерть, боротьба, провина тощо. Досвід межових ситуацій виявляє жорстокість та ворожість світу, показує недосконалість особистого буття, коли людина переживає моменти безпосередньої загрози життю, котрі занурюють її в стан глибокої тривоги. Серед усіх вище наведених межових ситуацій особливе значення для існування людини має смерть. Смерть, на думку філософа, стосується кожного і служить межевою ситуацією в тій мірі, в якій вона відкриває обмеженість нашого буття, входить в наше життя. Смерть сприймається людиною як межева ситуація але не під час власної загибелі. Так К. Ясперс вважає, що «Помираючи, я переживаю смерть, але не пізнаю її. Смерть пізнається тоді, коли помирає той, з ким я зв'язаний екзистенціальною спільністю. Те, що знищується смертю, є явищем, а не самим буттям» [4, с. 222]. Саме тому, розмірковує Ясперс, ми незважаючи на смерть, зберегли зв'язок з раніше померлими. Смерть виявляється пробним каменем, з допомогою якого можна визначити, що в житті екзистенціальне, а що ні. «Те, що перед смертю залишається істотним, те – екзистенціальне, те, що втрачає свою цінність, виявляється даремним, є голим буттям» [4, с. 223].

Ясперс із самого початку надав центральне значення людині, її моральному екзистенційному вибору. В його філософії людина не залишається просто слухачем, а веде активний діалог із трансценденцією, перевіряючи її виклик власною екзистенцією. Тут основна відповідальність лежить на людині, а екзистенція розуміється як форма духовного досвіду. «Екзистенційне» за К. Ясперсом не може бути предметом наукового дослідження, тому що сутність екзистенції полягає, на його думку, в трансценденції,

тому що людина є завжди чимось більшим, ніж вона є в певний і конкретний час, у певному і конкретному становищі.

Якщо застосувати вислів: «Міра життя – смерть, міра людини – любов» до філософії Ясперса, то для нього, виявляється, «любов – це ще не комунікація, але її джерело, за допомогою якого комунікація висвітлюється», «субстанційний первень самобуття в комунікації» [2]. Водночас він наполягає на тому, що здійснення власного (екзистенційного) буття людини та буття-в-комунікації мають тісний зв'язок: комунікація є першопричиною екзистенції («... міра людини – любов, любов-боротьба – джерело комунікації, комунікація – першопричина екзистенції»).

Так, К. Ясперс вважає, що саме у комунікації суб'єкта буття зі світом, з іншими людьми, історією остаточно вирішується питання існування як свободи – несвободи, суверенності – залежності, відповідальності – безвідповідальності, питання об'єктивації спроможності бути як сенсу життя. Головний засіб комунікації та її спрямування – то духовна комунікація, за допомогою якої одна людина може проникнутися життям іншої, наблизитись до «безумовного», відповідального вибору, рішення, розуміння, до «самого буття», тобто відшукати автентичність власної екзистенції.

К. Ясперс намагався врятувати таку неповторюваність, і її складову – одиничність «реального індивідуума» і не індивідуума як амфору загального, а як екзистенцію, котра не протистоїть внесенню в загальне одиничних духовних вимірів. Буття людини, за Ясперсом, – це, по-перше, духовна спроможність екзистенції подолати історичну замкненість, по-друге, безмежна екзистенційна комунікація як об'єктивація «філософської віри», що забезпечує людині усвідомлену свободу, суверенність від тиску соціальних відношень, з одного боку, з іншого – усвідомлену можливість історичного співжиття індивідів, інтерсуб'єктивність у формі буття доісторичного, історичного та всесвітньоісторичного.

У К. Ясперса, який із усіх філософів, котрих класифікують як екзистенціалістів, є найближчим до С. К'еркегора, релігійний контекст поняття існування багато в чому збережений, а екзистенція

почала розумітися у його філософії як реалізація людиною спроможності існування, як вічне «буття в дорозі», «позапредметне» трансцендентування, яке ніколи не завершується, але наближує людину до осмислення сенсу власного буття й збереження духовного здоров'я.

Отже, ми поділяємо думку сучасних дослідників, згідно якої праці К. Ясперса «сприяють повнішому, глибшому та яснішому розумінню реалій людського буття, особливо в ракурсі розгляду: патологія – здоров'я. Таким чином, К. Ясперс, [...], поставив конкретну проблему створення нового варіанту філософії психології, яка б відповідала реаліям сучасного існування індивіда і надавала можливість вірогідного визначення психоневрологічних та психопатологічних проблем, що виникають у такому існуванні. У межах власних зусиль по створенню такої філософії він концептуалізував власне вчення щодо екзистенції у сучасному світі, сутність якої визначалась відповідно до специфіки комунікативних процесів, створив антропологічне як вчення про людську істоту у її постійній незавершеності, відкритій можливості і трансценденції, розробив власний варіант екзистенціально-феноменологічного підходу до аналізу психічної реальності, ствердив факт «незавершеності будь-якого знання» про людську істоту, і тим самим надав новий імпульс розвитку теоретичних і методологічних основ інтроспективної психології» [1, с. 47 – 48].

Список використаних джерел:

1. Омелаєнко Г. Д. Екзистенціальна психологія як феномен постекзистенціалістського мислення (історико-філософський аналіз) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Слов'янськ, 2007. 156 с.
2. Тейлор Ч. Етика автентичності / пер. з англ. А. Васильченко. Київ : Дух і літера, 2002. 128 с.
3. Jaspers K. Allgemeine Psychopathologie. Berlin : Springer-Verlag, 1965, Achte, unveränderte Auflage, xv, 748 p.
4. Jaspers K. Philosophie. Bd. II. Existenzerhellung. Berlin : J. Springer, 1973. 440 s.

5. Jaspers K. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. Basel : Schwabe Verlag, 2017. 284 s.

6. Röd W. Der Weg der Philosophie. Von den Anfängen bis ins 20. Jahrhundert. München : Verlag C. H. Beck oHG, 1996. 640 s.

Юрчук І. В.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

СПІВВІДНОШЕННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА СПОСОБУ ФІЛОСОФУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

Філософія як форма реалізації людського духу – це відображення ментальних феноменів народу та його представників. Філософія як унікальний простір вираження духу постає оригінальним способом відображення ментальних особливостей кожного окремого народу та його представників. У свою чергу, ментальність є одним із базисних чинників формування стилю філософування. Визначену характеристику містить і українська філософська традиція. Тому задля з'ясування питання співвідношення ментальності на спосіб філософування в українській філософській думці доцільно зупинитись на ключових визначеннях.

Ментальність – сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тієї або іншої культурної спільноти. Це, перш за все, – риси характеру, спосіб мислення, групові рішення, система цінностей і норм поведінки, стереотипи, системи переконань та уявлень, які постають дієвим відтворенням сукупного досвіду попередніх поколінь [1].

Також ментальність можна трактувати як деяке специфічне інформаційно-енергетичне поле, що охоплює емоційний, інтелектуальний та духовний рівні життєдіяльності розгорнутої